

МОРОЗЮК Н. В.

к. е. н.

Національний університет біоресурсів і природокористування України
natmor@i.ua**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ**

У статті досліджено сутність та поелементну структуру системи забезпечення сталого розвитку сільських територій, особливості її формування в Україні на основі збалансованості та гармонізованості функціонування всіх її складових. Використано системний підхід наукового пізнання та такі методи: монографічний, аналізу та синтезу, абстрактно-логічного моделювання та інші. В статті висвітлено основні структурні елементи системи забезпечення сталого розвитку сільських територій: цілі, концепцію, механізм реалізації концепції та інституційну систему. Запропоновано підходи до їх формування з урахуванням соціально-економічних, природно-кліматичних та інших умов розвитку України.

Ключові слова: сільські території, сталий розвиток, система забезпечення.

МОРОЗЮК Н. В.

к. э. н.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины
natmor@i.ua**ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ В УКРАИНЕ**

В статье исследованы сущность и поэлементная структура системы обеспечения устойчивого развития сельских территорий, особенности ее формирования в Украине на основе сбалансированности и гармонизации функционирования всех ее составляющих. Использован системный подход научного познания и такие методы: монографический, анализа и синтеза, абстрактно-логического моделирования и другие. В статье освещены основные структурные элементы системы обеспечения устойчивого развития сельских территорий: цели, концепция, механизм реализации концепции и институциональная система. Предложены подходы к их формированию с учетом социально-экономических, природно-климатических и других условий развития Украины.

Ключевые слова: сельские территории, устойчивое развитие, система обеспечения.

MOROZYIK N. V.

candidate of economical sciences

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
natmor@i.ua**FEATURES OF FORMATION OF SYSTEM OF PROVIDING THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORIES IN UKRAINE**

The purpose of article is research of essence and structure of system of providing a sustainable development of rural territories, features of its formation in Ukraine on the basis of balance of functioning of all its components. System approach of scientific knowledge and such methods as monographic, analysis and synthesis, abstract and logical modelling were used in the research. The basic structural elements of system of providing a sustainable development of rural territories (purposes, concept, mechanism of implementation of the concept and institutional system) are described in article. Approaches to their formation taking into account social and economic, climatic and other conditions of development of Ukraine are offered.

Keywords: rural territories, sustainable development, providing system.

Постановка проблеми. Міжнародні нормативно-правові акти, такі як Порядок денний на XXI ст., Йоганесбурська конвенція та інші, декларують лише загальні ідеї та принципи сталого розвитку суспільства, передбачають. Вони наголошують, що обмеженість ресурсів не дозволяє в повній мірі вирішити проблеми всіх країн світу, тому як найоптимальніший варіант виходу із цієї ситуації світова спільнота вбачає в передачі більшої частини

повноважень щодо реалізації концепції на рівень окремих держав та їх адміністративно-територіальних одиниць [1]. Кожна країна зобов'язалася розробити власну організаційно-економічну систему забезпечення сталого розвитку, яка, з одного боку, якнайкраще врахує відмінності в їх умовах і можливостях, з іншого – сприятиме вирішенню глобальних проблем людства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї сталого розвитку сільських територій на основі збалансованості та гармонізованості функціонування всіх її сфер, в тій чи іншій формі знайшли відображення у працях таких вітчизняних вчених: Терещенка В.К., Прокопи І.В., Маліка М.Й., Бородіної О.М., Попової О.Л. та багатьох інших. Проте значна кількість проблем розвитку сільських територіальних громад свідчить про необхідність перегляду існуючих традиційних моделей і підходів щодо функціонування територіальних громад. Зокрема системного підходу вимагає не тільки дослідження сутності поняття «сільські території», але й формування організаційно-економічного механізму їх розвитку.

Постановка завдання. Дослідження сутності та поелементної структури системи забезпечення сталого розвитку сільських територій, особливостей її формування в Україні на основі збалансованості та гармонізованості функціонування всіх її складових.

Виклад основного матеріалу. На основі дослідження сталого розвитку сільських територій, ми дійшли висновку, що система його забезпечення – це сукупність суб'єктів, заходів та ресурсів, спрямованих на реалізацію цілей сталого розвитку сільських територій. Вона має такі складові: цілі, концепцію, механізм реалізації концепції, ресурсне забезпечення та інституційну систему. Набір елементів є сталими для всіх територіальних соціально-економічних утворень, проте їх наповнення залежить від особливостей держави.

«Фундаментом», який визначає спрямованість системи забезпечення сталого розвитку є його цілі, єдність яких є внутрішнім імпульсом її діяльності. Головною метою розвитку будь-якого територіального утворення є створення сприятливих життєвих умов для населення, яке проживає на його території. На її деталізацію впливають соціально-економічні, природно-кліматичні особливості держави та окремих громад. Для України пріоритетними завданнями, які сприятимуть формуванню комфортного життєвого середовища сільського населення, є: стабілізація демографічної ситуації; підвищення рівня та якості життя населення; раціональне та ефективне використання ресурсного потенціалу.

Цілі та завдання повинні знайти своє відображення в концепції та стратегії сталого розвитку, ефективність яких залежить від правильності вибору типу політики сільського розвитку: американського чи європейського. В американському підході перевага надається підтримці тільки певних центрів економічної активності та прибутковості. Цей тип набув значного поширення в деяких пострадянських республіках, зокрема Білорусії та Казахстані. Сутність європейського полягає у підтримці та розвитку всіх сільських населених пунктів та збереженні сільського розселення. Саме цей тип притаманний для України.

Для успішної реалізації будь-якої політики потрібна єдина система відповідних нормативно-правових актів: концепцій, стратегій, цільових програм, які б охоплювали всі ієрархічні рівні управління. В Україні ж, наприклад, є загальнодержавні цільові програми розвитку аграрного сектору, але немає місцевих та регіональних. На рівні територіальних громад навпаки – є стратегії сталого розвитку, в той час як єдина національна концепція відсутня до сих пір.

Реалізуючись інструментами та засобами аграрної та регіональної політики, які мають відмінності в інструментаріях система забезпечення сталого розвитку сільських територій не має власного механізму. Яскравим прикладом є державна підтримка соціального розвитку села. З позиції аграрної політики доцільним є розвиток лише тих територій, на яких ефективно працюють суб'єкти господарювання, тим самим забезпечуючи доходи місцевих бюджетів. Так, в Німеччині соціальні заходи в селі фінансуються з державного бюджету тільки за умови, якщо місцеві органи влади також беруть участь і оплачують до 20 % необхідних витрат [2, 3]. Регіональна політика, чітко класифікуючи населені пункти за рівнем соціально-економічного розвитку, має на меті підтримку проблемних, депресивних, в яких, як правило, відсутні ефективні суб'єкти господарювання.

Виходячи з важливості сільських територій необхідно виокремити в окремий напрям політику розвитку сільських територій. Слушною є думка про формування окремого напрямку в політиці – сільського. Так, Прокопа І.В., усвідомлюючи, що суть сільського розвитку базується на багатофункціональності сільського господарства як виду економічної діяльності та села як соціально-територіальної підсистеми суспільства, а також визнанні людиноцентристського характеру цього процесу, тобто такого, головним рушієм і головною метою якого є сільські жителі. Він пропонує виділення (врахування специфіки села в процесі реалізації) «сільських аспектів регуляторної, соціальної, гуманітарної, бюджетної політики, узгодження їх між собою та інтеграції в єдину систему» [4].

Основними складовими цілісного механізму державної регіональної політики України, як визначено діючими нормативними документами, виступають: відповідна законодавчо-нормативна база, бюджетно-фінансове регулювання регіонального розвитку, прогнозування і програмування, розвиток різних форм територіальної організації продуктивних сил (створення спеціальних економічних зон, міжрегіональне та прикордонне співробітництво тощо). Методи державного регулювання аграрного сектору економіки залежно від того, які елементи людської діяльності вони розраховані, поділяються на адміністративні, економічні, правові та соціально-психологічні. Використання адміністративних методів в розвитку сільських територій є невиправданим, тому більш доцільно говорити про організаційний.

Отже, з огляду на важливість сільських територій виправданим є виділення сільських територій в окремий об'єкт регулювання, в реалізації яких поряд з органами державної влади відіграватимуть органи місцевого самоврядування та територіальна громада, система стратегій сталого розвитку сільських територій яких охоплювала від міжнародного та загальнодержавного до місцевого кожної територіальної громади. Механізм реалізації політики сталого розвитку сільських територій доцільно поділяти на чотири частини: організаційний, економічний, нормативно-правовий та соціально-психологічний. Виділення обумовлене, що законодавчого забезпечення потребують як організаційні, так і економічні аспекти розвитку.

Механізм реалізації концепції сталого розвитку залежить від характеристик інституційної системи: ступеня державного регулювання та самостійності громад. При державному регулюванні всі заходи виконуються органами державної влади. При самостійності територіальних громад й може передаватися навіть нормативно-правова функція. Так, наприклад Закони держави регламентують лише загальні принципи, деталізація яких покладається на місцеві органи влади.

Для розвитку сільських територій ключова роль належить органам місцевого самоврядування та територіальним громадам. В Україні суб'єктами реалізації аграрної політики є відповідне Міністерство, різні відомства та їх структурні підрозділи; регіональної політики – обласні та районні органи державної влади. Таким чином органи місцевого самоврядування в жодній з них політик не мають достатньо повноважень.

Повноцінна інституційна система сучасної держави охоплює: органи державної влади, органи місцевого самоврядування, населення та інститути громадянського суспільства, суб'єкти господарювання. Кожен з них виконуючи свої функції, різними способами та методами унікальним чином впливає на життєдіяльність сільських територій [5].

Інституційна система сільських територій є багаторівневою і має такі рівні (які повинні співпадати з адміністративно-територіальним устроєм держави): загальнодержавний, регіональний (обласний), районний та місцевий (рівень територіальної громади). Найбільш важливим для створення сприятливого життєвого середовища для селян є низовий рівень, який найбільш безправний. Розв'язання проблем розвитку сільських територій, задоволення більшості життєво важливих потреб задовольняється у так званих первинних ланках суспільства – територіальних самоврядних спільнотах.

Історії відомі випадки повної самостійності територіальних громад (грецькі міста-поліси) до повної централізації влади (різноманітні диктатури). На сучасному етапі вчені вказують на необхідності «муніципалізації» політико-правового життя, яке охопило вже

розвинені країни світу. В Україні, з одного боку, місцеве самоврядування самостійно вирішує головним чином питання місцевого значення та зосереджується лише в селах, селищах та містах як «природних» населених пунктах, а населення районів та областей не визнається самостійним суб'єктом місцевого самоврядування. З іншого боку, чимало важливих положень Конституції написано в дусі державницької теорії. У них послідовно проведено ідею, що коріння місцевого самоврядування знаходиться у тій владі, джерелом якої є увесь народ, а не його частина (громада), а обсяг повноважень визначається законом, тобто місцеве самоврядування здійснюється за принципом: «дозволено лише те, що передбачено законом».

Спрямованість всієї системи визначає інтегруючий системоутворюючий елемент. Для сільських територій ним є населення. Інститути гармонізації взаємовідносин сільських територіальних суб'єктів господарювання, які сприяють збалансуванню територіальних відтворювальних процесів, на сьогодні майже не розвинені.

Основою, «каркасом» системи сталого розвитку є її структурно-функціональна підсистема, яка представлена суб'єктами господарювання, об'єктами виробничої та соціальної інфраструктури тощо. Дані матеріальні елементи забезпечують виконання заходів передбачених інституційною системою. Тому система повинна створювати умови для існування всіх необхідних матеріальних фізичних об'єктів.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки. Реалізація концепції сталого розвитку вимагає побудови відповідної організаційно-економічної системи на всіх рівнях управління: від загальнодержавного до місцевого. Ефективність її функціонування залежить від збалансованості та координованості її елементів, а також врахування особливостей розвитку нашої держави.

Список використаних джерел

1. Програма дій «Порядок денний на XXI століття» / [переклад з англ. : ВГО «Україна, Порядок денний на XXI століття»]. – К. : Інтелсфера, 2000. – 360 с.
2. Прокопа І.В. Виробнича сфера села: сільське життєве середовище / І.В. Прокопа, Д.О. Мотруніч, Л.О. Шепотько. – К., 2001. – 119 с.
3. Прокопа І.В. Перехід до політики сільського розвитку як головна передумова подолання занепаду села / І.В. Прокопа // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2008. – Вип. 124. – С. 40–45.
4. Теорія, політика та практика сільського розвитку / [за ред. О.М. Бородіної, І.В. Прокопи]. – К., 2010. – 376 с.
5. Морозюк Н.В. Інституційне забезпечення сталого розвитку сільських територій / Н.В. Морозюк // Актуальні проблеми наук про життя та природокористування : міжнар. наук-практ. конф., 16–18 жовтня 2013 р. : тези доп. – К., 2013. – С. 107.